



MAGDALENA PYTER

John Paul II Catholic University
of Lublin, Poland

magdalena.pyter@kul.pl

ORCID: 0000-0002-2203-0185

**PROF. ALFONS PARCZEWSKI – (NIECO)
ZAPOMNIANY ORGANIZATOR NAUK
PRAWNYCH NA UNIWERSYTECIE STEFANA
BATOREGO W WILNIE**

**PROF. ALFONS PARCZEWSKI –
(SOMEWHAT) FORGOTTEN ORGANIZER
OF LEGAL STUDIES AT THE STEFAN
BATORY UNIVERSITY IN VILNIUS**

ABSTRACT

The article discusses the figure of Prof. Alfons Parczewski as a determined and indefatigable organizer of the Stephen Báthory University in Vilnius and its Faculty of Law and Social Sciences. He deserves to be reminded for his great services to the university in Vilnius. The text was penned using the historical and legal method. The author relied on historical records obtained from an archive in Vilnius. Based on the studied resources, Prof. Parczewski was part of the core group of the university founders and worked on the legal programme for the law faculty. He pursued his

duties boldly and with great enthusiasm. He did it even at the expense of his stable life. At the age of 70, he moved from Warsaw to Vilnius to sit as first dean of the Faculty of Law and Social Sciences. Since today Vilnius University is no longer within the Polish territory, the text will have both a research and informative character for the international community of lawyers and historians of law.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zaprezentowanie osoby prof. Alfonsa Parczewskiego oraz ukazanie go jako niestrudzonego organizatora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, a także Wydziału Prawa i Nauk Społecznych tejże uczelni. Jego sylwetka zasługuje na przypomnienie z uwagi na jego wielkie zasługi położone dla wileńskiej uczelni. Tekst napisano z użyciem metody historyczno-prawnej. Posłużono się materiałami archiwalnymi pozyskanymi z archiwum w Wilnie. Na podstawie ich analizy można stwierdzić, że prof. Parczewski należał do ścisłego grona twórców uniwersytetu w Wilnie i organizatora nauk prawnych w ramach Wydziału Prawa. Odważnie i z wielkim entuzjazmem podjął się powierzonego mu zadania. Czynił to nawet kosztem własnego ustabilizowanego życia, przenosząc się w wieku lat 70. z Warszawy do Wilna, gdzie był pierwszym dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Społecznych. Ze względu na aktualne położenie Uniwersytetu Wileńskiego, poza granicami polskimi, tekst będzie miał charakter naukowo-poznawczy dla międzynarodowej społeczności prawników i historyków prawa.

KEYWORDS: *Alfons Parczewski, Faculty of Law and Social Sciences, Stefan Batory University in Vilnius, teaching law in the Second Republic of Poland*

SŁOWA KLUCZOWE: *Alfons Parczewski, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, nauczanie prawa w II RP*

WSTĘP

Jak celnie ujął to w eseju na temat Alfonsa Parczewskiego Krzysztof Pol, „jako uczony zadziwił [Parczewski – M.P.] swą wręcz renesansową, wszechstronną osobowością; gruntowną wiedzą połączoną z ogromną pracowitością (...) a przy tym niespożytą energią i talentem organizacyjnym. (...) Ta wszechstronność dała mu w dziejach polskiej myśli prawniczej pozycję wybitną. Wybitną, a przecież przez wiele lat niedocenianą” (Pol, 2000, s. 415).

Celem artykułu jest zaprezentowanie osoby prof. Alfonsa Parczewskiego oraz ukazanie go jako niestrudzonego organizatora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie [dalej: USB], a także Wydziału Prawa i Nauk Społecznych [dalej: WPiNS] tejże uczelni. Mimo imponującego życiorysu i bogatego dorobku naukowego jego osoba nie znalazła należytego zainteresowania badaczy, a zwłaszcza prawników. Historycy prawa stosunkowo rzadko wspominają jego postać, czyniąc to tylko z racji szerszych opracowań dotyczących historii nauki i nauczania prawa (np. Tarkowski, 2015; Supruniuk, Supruniuk, 2008). Zdecydowanie lepiej przedstawia się stan badań nad sylwetką Parczewskiego jako bibliofila i działacza regionu, z którego się wywodził (np. Andrysiak, 2017, s. 265–284; Andrysiak, 2010; Korcz, 1976), jednak publikacje te mają – co zrozumiałe – inny cel niż przedstawienie go nawet nie tyle jako prawnika, co jako tego, który w pełni zaangażował się w tworzenie struktur uczelni w mieście nad Wilią. Zasadne zatem wydaje się przypomnienie sylwetki i działalności jednego z luminarzy nauki polskiej, zwłaszcza w związku 90. rocznicę jego śmierci.

Tekst został podzielony na dwa paragrafy. W pierwszym została przedstawiona sylwetka prof. Parczewskiego. W celu możliwie optymalnej prezentacji jego osoby odwołano się do jego działalności pozauczelnianej, mającej głównie kontekst społeczny. Drugi paragraf odnosi się do działań profesora, zmierzających do reaktywacji USB oraz organizacji nauk prawnych na wileńskiej uczelni. *Novum* pracy stanowi ujęcie zagadnienia i przedstawienie prof. Parczewskiego jako faktycznego współorganizatora zarówno uczelni, jak i wydziału. Tekst został opracowany na podstawie materiałów archiwalnych, pozyskanych z Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego [dalej: LCVA] oraz jednostkowo z Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej: BZNO], a także niezbędnej literatury przedmiotu. Artykuł został napisany przy użyciu metody historyczno-prawnej.

SPÓŁECZNIK I REGIONALISTA

Alfons Parczewski przyszedł na świat 15 listopada 1849 r., w majątku Wodzirad, położonym wówczas w granicach Królestwa Polskiego, w zaborze rosyjskim. Jego ojciec był człowiekiem znakomicie wykształconym, pełniącym funkcję radcy Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Kaliszu. Wydarzenia związane z klęską powstania styczniowego, spowodowały aresztowanie seniora rodziny. Dało to asumpt młodemu Parczewskiemu do tego, że wraz z matką i pozostałym rodzeństwem zaczął w konspiracji udzielać pomocy powstańcom. Jak wspominał po latach, chciał zaciągnąć się do oddziałów powstańczych. „Aż rwała się dusza do szeregów – sięść na koń i marsz na Moskała!” (Parczewski, 1924, s. 75). Odmówiono jednak czternastoletniemu chłopcu. Idąc za radą dobrze wykształconego ojca, po ukończeniu gimnazjum Alfons Parczewski rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Administracji w Szkole Głównej Warszawskiej. Uczelnia ta została powołana w czerwcu 1862 r. przez dyrektora Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Aleksandra Wielopolskiego, na mocy ukazu cara Aleksandra II. Już w zrusyfikowanym Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim w 1869 r. otrzymał stopień magistra prawa i administracji.

Jako młody, wykształcony już człowiek, Parczewski rozpoczął w 1869 r. w Trybunale Cywilnym w Warszawie aplikację sądową. W czasie odbywania praktyki przez ostatnich kilka miesięcy pracował w Archiwum Głównym Królestwa Polskiego. Po ukończeniu aplikacji 14 sierpnia 1872 r. uzyskał nominację na pełniącego obowiązki adwokata przy Trybunale Cywilnym w Kaliszu. W tym samym mieście prowadził także swoją kancelarię (początkowo przy ul. Wrocławskie Przedmieście, następnie przy ul. Mariańskiej), uzyskując jednocześnie 28 czerwca 1876 r. status pełnoprawnego adwokata (adwokat przysięgły). Pracował w tym zawodzie do 1 września 1917 r. Od 1883 r. pełnił także obowiązki adwokata przy sądzie biskupim diecezji kujawsko-kaliskiej (Prof. Parczewski Alfons).

Poza pracą wynikającą z prawniczego wykształcenia Parczewski od młodych lat przejawiał zainteresowania działalnością społeczną. Można sądzić, że ta cecha pozostała mu z okresu, kiedy jako młody człowiek angażował się w pomoc powstańcom styczniowym. Podczas pobytu w Warszawie

w latach 1871–1872 pracował w Wydziale Czytelni przy Towarzystwie Dobroczyńności. Po powrocie do Kalisza z jego inicjatywy reaktywowano stowarzyszenie tego samego typu. Był członkiem Rady Gospodarczej towarzystwa, a przez dwa lata także jego wiceprezesem. W 1881 r. objął kierownictwo utworzonej przez Towarzystwo kasy pożyczkowej dla ubogich rzemieślników, udzielającej nieoprocentowanych pożyczek. Był inicjatorem powołania kaliskiego Towarzystwa Kredytowego Miejskiego. W latach 1886–1905 pełnił w nim funkcję dyrektora. W grudniu 1896 r. zorganizował w Kaliszu działalność oddziału Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu, któremu w latach 1900–1903 prezesował. W 1893 r. został członkiem zarządu utworzonej Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Kaliskich, a po jej przekształceniu w 1899 r. w Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, pełnił funkcję członka rady tego gremium. W latach 1899–1911 działał w Towarzystwie Pożyczkowo-Oszczędnościowym w Kaliszu. Zasiadał w jego szeregach jako prezes rady (Andrysiak, 2006, s. 14).

Parczewski wielokrotnie inicjował działania związane z Kaliszem – miastem, w którym mieszkał przez lata. Niejednokrotnie występował na forum miasta z okolicznościowymi odczytami (*O Koperniku, Konstytucja 3 Maja, Literatura i odrodzenie ludów celtyckich, Z powodu projektowanego traktatu handlowego, Wędrowki po starym Kaliszu*), a także przemawiał publicznie z racji różnych wydarzeń (m.in. na zamknięciu wystawy pracy kobiet w Kaliszu). W 1900 r. był organizatorem wystawy archeologicznej, w 1905 r. wszedł w skład delegacji społeczeństwa Królestwa Polskiego do Petersburga, w sprawie przywrócenia języka polskiego w szkołach. Był także w grupie organizatorów i uczestników strajku szkolnego.

Ważną dziedziną zainteresowań Parczewskiego okazała się etnografia i walka o odrębność narodową oraz zachowanie kultury materialnej i duchowej małych grup etnicznych. W celu zgłębienia tej problematyki wielokrotnie podróżował na Łużyce. Począwszy od 1875 r., bywał tam każdego roku. Kolejny krąg zainteresowań społecznego Alfonsa Parczewskiego dotyczył zagrożenia germanizacją kresów polskich. Eksplorując to zagadnienie, odwiedzał Dolny i Górny Śląsk oraz Śląsk Cieszyński, a także Kaszuby, Mazury, Wileńszczyznę i Chełmszczyznę. W 1881 r. w Poznaniu wszedł jako członek założyciel w skład tajnego Komitetu Niesienia Pomocy Mazurom, przekształconego następnie

w Centralny Komitet dla Mazurów, Śląska i Pomorza (Konarski, 1948, s. 202). W celu zapewnienia możliwości systematycznej pracy komitetu użyczył swojego kaliskiego mieszkania na organizację zebrań i posiedzeń. Odwiedzał także tereny Śląska Średniego, zamieszkałe przez ludność polską w znacznej części ewangelicką.

Wynikiem tych podróży – jak twierdzi E. Andrysiak – było podjęcie inicjatywy wydawania pisma pt. *Nowiny Śląskie. Pismo tygodniowe dla ludu ewangelickiego* (od 1886: *Nowiny* – M. P.). Przystępując do realizacji pasji publicysty, poświęcił na ten cel kamienice, które kupił w Kaliszu za pieniądze uzyskane ze sprzedaży rodzinnego majątku w Wodzieradach. Mimo że wydawaniu czasopisma poświęcił wiele czasu i nakładów finansowych, w swoim życiorysie zdeponowanym w archiwum wileńskim skromnie pisał: „Publicystyką się nie zajmowałem fachowo. Wyjątkowo wydawałem a nawet długie lata redagowałem *Nowiny Śląskie* w Wrocławiu, przeznaczone dla ewangelików polskich (...), zupełnie zaniedbanych pod względem narodowym i zagrożonym przez germanizację” (Akta personalne Profesora A. Parczewskiego).

Zainteresowania Alfonsa Parczewskiego oscylowały także wokół kwestii związanych z polityką. Swoją przygodę z nią rozpoczął od działalności konspiracyjnej, co miało miejsce jeszcze w czasie jego studiów. W latach 1905–1908 był członkiem Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. Do rodzinnego Kalisza powrócił w kwietniu 1906 r., w maju uzyskał zaś mandat poselski. Został posłem guberni kaliskiej do I Rosyjskiej Dumy Państwowej. Reprezentował te tereny, zasiadając w izbie niższej parlamentu, jeszcze trzykrotnie. Będąc członkiem tego gremium, należał do komisji parlamentarnej Koła Polskiego. Swoje wykształcenie i ogromną wiedzę pożytkował także w komisjach: wyznaniowej, reform sądowych, do projektu prawa ochrony własności literackiej, wniosków prawodawczych, do projektu ochrony zabytków starożytności oraz w komisji wniosków ustawodawczych. Na posiedzeniach izby niższej rosyjskiego parlamentu przemawiał wielokrotnie, zabierając głos w sprawach szkolnictwa polskiego, sądownictwa, wyznań, czy ziem guberni zachodnich. Niejednokrotnie bronił Chełmszczyzny przed wyłączeniem z granic Królestwa Polskiego. Po wniesieniu projektu w tej sprawie na posiedzeniu plenarnym, zabierał głos w obronie polskości Chełmszczyzny prawie 40 razy. W 1914 r. Parczewski wszedł w skład tzw. Bloku Partii

Niepodległościowych, któremu przewodniczył. Zwolennicy tej frakcji stali na stanowisku, że optymalna dla Polski po zakończeniu wojny powinna być całkowita niepodległość (Konarski, 1948, s. 203).

W Polsce niepodległej Parczewski został starszym radcą i kierownikiem Wydziału VI Prokuraturii Generalnej, obejmującego sprawy kościelne i szkolne. W 1920 r. został członkiem Komisji Kodyfikacyjnej RP. „Na tym stanowisku – jak czytamy w jego aktach osobowych – oddał ogromne zasługi skutkiem tego, że był jedynym członkiem Komisji Kodyfikacyjnej, pamiętającym jeszcze odrębność b. Królestwa Kongresowego i funkcjonujące w ramach tej odrębności sądownictwo” (Akta personalne Profesora A. Parczewskiego). Kilkakrotnie kandydował do parlamentu RP. W latach 1919 i 1922 startował do Sejmu, a w 1922 r. do Senatu. W wyborach nie uzyskał mandatu.

ZASŁUŻONY DLA ALMA MATER VILNENSIS

Alfons Parczewski od młodych lat miał poczucie, jak wielką rolę w życiu człowieka odgrywa edukacja. Niedługo po zakończeniu Wielkiej Wojny miał okazję dać temu świadectwo, włączając się w reaktywację uniwersytetu wileńskiego. Najpierw jednak w sierpniu 1914 r. opuścił rodzinny Kalisz i przeniósł się do Warszawy. Tam w 1915 r. zaangażował się w trudne dzieło organizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Czynił to, jak podawał *Rocznik Prawniczy Wileński*, „(...) z iście młodzieńczą energią (b.n., 1930, s. V). Brał udział w opracowaniu założeń programowych i organizacyjnych nowej placówki. Został pierwszym dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Politycznych. Funkcję tę pełnił od 15 listopada 1915 r. do 1 kwietnia 1919 r. Na warszawskiej uczelni prowadził wykłady z zakresu prawa kanonicznego i małżeńskiego (Bałtruszajtys, 2016, s. 132–133).

Kiedy po zakończeniu I wojny światowej w środowisku akademickim Wileńszczyzny, w tym zwłaszcza wśród przedstawicieli Litewskiego Towarzystwa Nauk, zaczęła kielkować idea reaktywacji uczelni nad Wilią, główny inicjator tego przedsięwzięcia, prof. Stanisław Władyczko zamiar ten przedstawił właśnie Parczewskiemu. W rezultacie rozmów i uzgodnień 13 grudnia 1918 r. w warszawskim mieszkaniu Parczewskiego przy ul. Wiejskiej 9 w szerszym już

gronie odbyło się spotkanie, mające rangę *de facto* konferencji. Prof. Władyczko przedstawił referat nt.: *W sprawie wskrzeszenia uniwersytetu polskiego w Wilnie*, w którym nakreślił zasady programowe i organizacyjne nowego przedsięwzięcia. Na kanwie warszawskiego spotkania, zawiązano 12-osobowy Komitet Odrodzenia Wszechnicy Polskiej w Wilnie, na czele którego stanął Alfons Parczewski (Dziewulski, 1966, s. 166).

Wybór uczonego do gremium komitetu zaowocował podjęciem przez niego aktywnej działalności zmierzającej do wskrzeszenia wileńskiej uczelni. W *Roczniku Prawniczym Wileńskim* prace profesora relacjonowano w ten sposób: „A więc stara się najprzód przekonać różne w Warszawie instancje polityczne i rządowe, że Uniwersytet Wileński wskrzeszać koniecznie trzeba. Następnie wyraża sam gotowość opuszczenia swego stanowiska profesora i dziekana Wydziału Prawa i Nauk Politycznych w Uniwersytecie Warszawskim, na którym trwa od 1915 r., by się oddać organizacji nowego Wydziału w Wilnie” (b.n., 1930, s. XV). Działalność Parczewskiego spotkała się z pełną akceptacją Komitetu Edukacyjnego oraz Komitetu Polskiego – gremiów, które w Wilnie reprezentowały interesy polskie. Komitet Edukacyjny, którego prezesem został dr Witold Węclawski, zajmujący się sprawami organizacyjno-oświatowymi, 4 stycznia 1919 r. powołał Tymczasowy Senat Akademicki oraz Komisję Organizacyjno-Rewindykacyjną. Funkcję tymczasowego rektora objął prof. Józef Ziemacki. W składzie senatu i komisji zasiadł także Alfons Parczewski. Po zajęciu na początku 1919 r. Wilna przez bolszewików prace związane z organizacją Wszechnicy zostały na krótko wstrzymane (Gawrońska-Garstka, 2009, s. 75). 14 marca 1919 r., kiedy sytuacja polityczna się ustabilizowała, rektor Ziemacki upoważnił profesorów: Alfonsa Parczewskiego i Stanisława Władyczkę do podejmowania działań mających na celu odbudowę Uniwersytetu w Wilnie. Warto podkreślić, że osoby, które sprawowały jakieś funkcje w organach tymczasowych uczelni, otrzymały też bardzo potrzebne wsparcie organizacyjne ze strony Komitetu Wykonawczego Odbudowy Uniwersytetu Wileńskiego, ustanowionego przez Tymczasowego Naczelnika Państwa. Duże znaczenie w zakresie dynamiki prac i zaangażowania poszczególnych osób miał fakt, że gorącym orędownikiem odrodzenia Wszechnicy Wileńskiej był właśnie Piłsudski.

19 maja 1919 r. Komisja Organizacyjno-Rewindykacyjna podczas jednego z posiedzeń przyjęła harmonogram zadań. Wśród nich było powołanie w strukturze uczelni poszczególnych wydziałów. Jednym z nich był Wydział Prawa i Nauk Społecznych, którego dziekanem został Alfons Parczewski (Tarkowski, 2015, s. 53–55). Profesor spełnił swoje zapowiedzi i w czerwcu 1919 r. przeniósł się na stałe do Wilna. Choć miał wówczas 70 lat, nadal z młodzieńczym entuzjazmem podejmował działania w zakresie organizacji uczelni oraz wydziału, nad którym czuwał. Swoje poczynania wyraził tymi słowami: „Czas obecnie nadchodzi, aby wzorem Krakowa i Lwowa i za ich umiejętnym przykładem, w Wilnie odżyło i zapłonęło dawnym blaskiem ognisko polskiej wiedzy pod sztandarem prawdy i nauki. Tego od uniwersytetu Stefana Batorego oczekuje polski naród, polska nauka we wszystkich dziedzinach umiejętności, a więc i w zakresie dziejów prawa i ustroju państwowego Polski” (Parczewski, 1922, s. 12). Parczewski wszedł także w skład uczelnianej komisji rzeczoznawców. Prace tego gremium skupiały się na możliwie pełnym odzyskaniu i zagospodarowaniu gmachów uniwersyteckich.

28 sierpnia 1919 r. Józef Piłsudski podpisał dekret o utworzeniu Uniwersytetu w Wilnie. Niespełna trzy tygodnie później miało miejsce uroczyste otwarcie uczelni i mianowanie władz akademickich. Rektorem został prof. Michał Siedlecki, jego zastępcą dotychczasowy tymczasowy rektor – prof. Ziemacki. Dziekanem WPiNS pozostał prof. Alfons Parczewski (Tarkowski, 2010, s. 35). Na mocy postanowienia Generalnego Komisariatu Ziemi Wschodnich w porozumieniu z MWRiOP z dnia 18 października 1919 r. Alfons Parczewski został powołany „(...) w charakterze profesora zwyczajnego do wykładów prawa kanonicznego i zastępczo historii ustroju Polski w USB w Wilnie na rok akademicki 1919/20 czyli do końca września 1920 r.” (Prof. Parczewski Alfons). Do jego obowiązków miało należeć odbywanie wykładów i ćwiczeń zgodnie z uniwersyteckim planem oraz na pracy naukowej i sprawowaniu wynikających ze sprawowanego stanowiska czynności akademickich. 21 kwietnia 1920 r. postanowieniem Naczelnika Państwa został mianowany profesorem zwyczajnym prawa kanonicznego na WPiNP (tamże).

W momencie gdy podstawy organizacyjne uczelni zostały stworzone, każdy z dziekanów – w tym także dziekan Parczewski – miał obowiązek zorganizować działalność jednostek sobie podległych. Pierwsza Rada Wydziału została zwołana na 12 października 1919 r. Było to posiedzenie organizacyjne,

jednak prof. Parczewski wygłosił obszerny referat na temat tradycji dawnego Uniwersytetu Wileńskiego, zamkniętego w roku 1832 przez cara Mikołaja I. Druga część wystąpienia skupiała się na nakreśleniu działań, jakie powinny być podejmowane dla rozwoju jednostki (Supruniuk, Supruniuk, 2008, s. 227).

Dziekan Parczewski wraz ze swoim zastępcą – prof. Władysławem Zawadzkiem – podjęli się zadania pozyskiwania kadry w celu obsadzenia wakujących katedr. Problem nie polegał wyłącznie na pozyskaniu dydaktyków. Dziekan starał się tak dobierać ludzi, żeby tworzyć zespół wykładowców i uczonych na stałe związanych zawodowo i naukowo z uniwersytetem w Wilnie. Pozyskiwano więc profesorów m.in.: z Petersburga, Dorpatu, Lipska czy Bazylei. Mimo to, z uwagi na ograniczenia budżetowe, w pierwszym okresie działalności wydziału wykłady prowadziły tylko trzy osoby: Alfons Parczewski, Władysław Zawadzki oraz dojeżdżający z Lublina Jerzy Fiedorowicz. Od października 1919 do 1930 r. Parczewski kierował Katedrą Prawa Kościelnego. Jednocześnie – z uwagi na problemy kadrowe – pełnił funkcję zastępcy profesora w Katedrze Dawnego Prawa Polskiego i Litewskiego (tamże, s. 227–228). Nie ustawał jednak w kompletowaniu obsady, o czym świadczy chociażby list wysłany do lwowskiego uczonego – prof. Oswalda Balzera. Parczewski pisał w nim: „(...) Wydział dąży do stabilizowania dwóch katedr, a mianowicie historii ustroju państwa polskiego i Litwy oraz dawnego prawa sądowego polskiego i litewskiego. (...) Zwracam się z prośbą o nadesłanie opinii zawierającej wskazanie kandydatów lub kandydata, którego Pan uważa za odpowiedniego do objęcia wyżej rzeczonych katedr” (Korespondencja Oswalda Balzera [1899–1932]). Warto wspomnieć, że taki stan dotyczył także innych młodych uczelni (Ostrowski, 2021, s. 461).

Stan taki utrzymywał się do października 1920 r., tj. do czasu, gdy prof. Parczewski sprowadził do Wilna znanego sobie z uczelni warszawskiej prof. Sterana Ehrenkreutzta. Analogiczna sytuacja miała miejsce w Katedrze Historii Prawa na Zachodzie Europy. Do roku 1922, co miało związek z podjęciem zajęć przez pochodzącego z Krakowa Iwo Jaworskiego, wykład we wspomnianej katedrze prowadził A. Parczewski (Szpopper, 2016, s. 32).

W roku akademickim 1922/1923 Alfons Parczewski osiągnął wiek emerytalny. Wnioski o przedłużenie angażu, kierowane corocznie przez wileńską uczelnię do MWRiOP, były zawsze rozpatrywane pozytywnie. Prośby uzasadniano nie tylko potrzebą zapewnienia ciągłości procesu dydaktycznego, lecz także wielkimi

zasługami Parczewskiego dla uniwersytetu i wydziału oraz faktem, że profesor jest czynny na polu naukowym. „Osoba Prof. Parczewskiego – pisano – jako organizatora i pierwszego Dziekana Wydziału Prawa, jest tak ściśle związana z organizacją Wydziału, że w tej chwili, kiedy organizacja ta nie jest zakończona, usunięcie się jego utrudniałoby w znacznym stopniu pracę w tym kierunku” (Akta personalne Profesora A. Parczewskiego, k. 32, 37).

Jak wspomniano wyżej Parczewski nie uchylał się od zajęć organizacyjnych. Od 1919 do 1922 r. sprawował funkcję dziekana Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB. W roku akademickim 1924/1925 był prorektorem uczelni. Jednak największe zaszczyty akademickie osiągnął w latach 1922/1923 i 1923/1924. Wówczas to przywdział rektorskie gronostaje i stanął na czele uniwersytetu. Trzeba pamiętać, że ta wyjątkowo intensywna praca dotyczyła człowieka, który był już w podeszłym wieku. Odbiło się to na jego zdrowiu, o czym świadczy pismo, z jakim po zakończeniu sprawowania ostatniej z funkcji, w imieniu zainteresowanego, do MWRiOP wystąpił ówczesny rektor. Prosił w nim o udzielenie Parczewskiemu „(...) trzymiesięcznego urlopu płatnego i dla poratowania zdrowia, nadwyrężonego wyczerpującą dwuletnią pracą rektorską, w czasie której prof. Parczewski, poświęcając swe siły w całości na usługi Uniwersytetu, nie korzystał zupełnie z ferii letnich, a poza zajęciami rektorskimi równocześnie wykładając i egzaminując, był nadmiernie przeciążony” (Prof. Parczewski Alfons, k. 48). Jego naukowa kariera była wyjątkowa, bowiem nie miał ani stopnia doktora, ani – tym bardziej – nie uzyskał habilitacji. Był magistrem, którego Naczelnik Państwa mianował profesorem zwyczajnym.

WNIOSKI

Nie ulega wątpliwości, że w krótkim artykule nie sposób przedstawić zarówno kolei życia, jak i działalności człowieka tak wszechstronnego, jak prof. Alfons Parczewski. Jego działania na polu społecznym, politycznym, organizatorskim czy naukowym były doprawdy imponujące. Być może wielość ścieżek, na jakie wkraczał Parczewski, onieśmiela uczonych. Jest już wprawdzie charakterystyka jego sylwetki jako społecznika i regionalisty, ale mająca miejsce w literaturze

prawniczej luka dotyczy przedstawienia go jako historyka prawa, organizatora Wileńskiej Uczelni i oddanego wykładowcy.

Analiza dokumentów zgromadzonych w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie, w tym dwóch obszernych teczek personalnych tego uczonego, pozwala jednoznacznie stwierdzić, że Parczewski należał do ścisłego grona inicjatorów wskrzeszenia USB i głównego organizatora tamtejszego Wydziału Prawa. W celu podjęcia się tego zadania pozostawił rodzinny Kalisz oraz Uniwersytet Warszawski, na którym piastował funkcję dziekana. Nie mając pewności, czy z tytułu włączenia się w prace w Wilnie uzyska jakieś profity, młodzieńczym entuzjazmem – jak donosiły gazety – przystąpił do działania. Swoim zaangażowaniem doprowadził do stanu, że kresowa Uczelnia II Rzeczypospolitej szybko stała się pełnoprawnym uczestnikiem obiegu naukowego. Świadczą o tym nie tylko nazwiska profesorów systematycznie zatrudnianych na Wydziale Prawa (m.in. Stefan Ehrenkreutz, Iwo Jaworski, Bronisław Wróblewski czy Jerzy Fiedorowicz), lecz także prężna działalność USB za czasów rektorowania prof. Parczewskiego.

Ponadprzeciętne zaangażowanie Parczewskiego w różne rodzaje inicjatyw, trafnie ujął prof. Waław Komarnicki w pośmiertnym wspomnieniu: „Widzieć Go zawsze będziemy w salach naszych obrad – dziekanatu, senatu i rektoratu, w których przewodniczył i zabierał głos, dając nam, młodszym Jego kolegom, wytyczne działalności naszej, dyktowane wielką głębią Jego umysłu i żarem Jego gorącego polskiego serca. Widzieć Go będziemy na Katedrze, wykładającego (...) z wielką erudycją i autorytetem naukowym. Widzieć Go będziemy przemawiającego na akademiach i zebraniach publicznych z zawsze młodym entuzjazmem. Widzieć Go będziemy w gronie młodzieży akademickiej, którą kochał głęboko, jak Ojciec i Przyjaciel” (Komarnicki, 1935, s. V–VI). Wypada żywić przekonanie, że przywołane tu słowa staną się asumptem dla badaczy do kompleksowego opracowania losów i działalności prof. Alfonsa Parczewskiego.

REFERENCES

- Andrysiak, E. (2006). Alfons Józef Ignacy Parczewski (1849–1933). *Biuletyn Szadkowski*, 6., 7–42.
- Andrysiak, E. (2010). *Alfons Parczewski (1849–1933). Kaliszanie – rektor Wszechnicy Wileńskiej*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Andrysiak, E. (2017). Alfons Parczewski a Wilno. W: A. Dawid i J. Lusek (red.). *Między mitem a rzeczywistością. Kresy Wschodnie w XIX i XX wieku*, s. 265–284. Bytom – Opole: Muzeum Górnośląskie – Uniwersytet Opolski.
- Bałtruszajtys, G. (2016). Wydział Prawa w latach 1915–1939. W: G. Bałtruszajtys (red.). *Zarys dziejów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 131–239. Warszawa: Wolters Kluwer.
- b.n. (1930). Rektor Alfons Parczewski, *Rocznik Prawniczy Wileński* 4, I–VI.
- Dziewulski, W. (1966). Prawda o wskrzeszeniu Wileńskiej Wszechnicy w 1919 roku. W: L. Piechnik i K. Puchnowski (red.). *Z dziejów Almae Matris Vilmensis. Księga pamiątkowa ku uczczeniu 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia uniwersytetu Wileńskiego*, s. 123–143. Kraków: Inne.
- Gawrońska-Garstka, M. (2009). Rys historii Uniwersytetu Wileńskiego, *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, (3), 71–78.
- Komarnicki, W. (1935). Pamięci zasłużonego rektora ś.p. Alfonsa Parczewskiego, *RPW* 7, s. V–VI. Korcz, W. (1976). Zapomniany historyk Ziem Zachodnich Alfons Parczewski (1849–1933). *Przegląd Lubuski* (1).
- Konarski, S. (1948). Parczewski Alfons Józef Ignacy. W: W. Konopczyński (red.). *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, s. 202. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Ostrowski A. (2021). Katedra Nauki Administracji i Prawa Administracyjnego Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Organizacja i główne kierunki badawczo-dydaktyczne, *Studia Iuridica Lublinensia* (4), 459–471.
- Parczewski, A. (1922). Wilno a nauka historii ustroju państwowego i dawnego prawa na Polsce, *Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie* 7, 12.
- Pol, K. (2000). Alfons Parczewski. W: K. Pol. *Poczet prawników polskich*, s. 413–431. Warszawa: C.H. Beck.
- Supruniuk, A. i Supruniuk, M. (2008). Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. W: M. Pyter (red.). *Nauki historyczno-prawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, s. 217–273. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Tarkowski, M. (2010). Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939), *Studia Iuridica Toruniensia*, VII.
- Tarkowski, M. (2015). *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1918–1939*. Gdańsk: Wydawnictwo GSW.

Szpoper, D. (2016). Pro memoria. Profesor Stefan Ehrenkreutz – w siedemdziesiątą rocznicę śmierci (1880–1945). W: P. Dąbrowski i D. Szpoper (red.). *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego. W 70. rocznicę śmierci ostatniego Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, s. 29–53). Gdańsk – Olsztyn: Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej.

ARCHIWALIA

Akta personalne Profesora A. Parczewskiego (unpublished). Litewskie Centralne Archiwum Państwowe, sygn. 175, 1–2 (VI B) 7.

Korespondencja Oswalda Balzera (1899–1932). Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Dz. rkps., sygn. 7693/II, t. 35.

Prof. Parczewski Alfons (unpublished). Litewskie Centralne Archiwum Państwowe. sygn. 175. 1 (I B) 105.